Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
Факультет економіки та менеджменту
Кафедра управління інноваційною діяльністю та сферою послуг

"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Декан ФЕМ
_____ Г.В. Ціх
"16" 09 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЕКОЛОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ СФЕРИ ПОСЛУГ

Галузь знань 24 «СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ»

Рівень вищої освіти магістр

Освітня програма ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА другого рівня вищої освіти за спеціальністю 241 «Готельно-ресторанна справа» галузі знань 24 «Сфера обслуговування»

Спеціальність 241 «Готельно-ресторанна справа»
Вид дисципліни вибіркова

Тернопіль – 2020

Робоча програма з навчальної дисципліни «Екологічне управління підприємствами сфери послуг» для студентів галузі знань 24 «Сфера обслуговування» за спеціальністю 241 «Готельно-ресторанна справа». ТНТУ. 2020. 12 с.

Розробники: доцент кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, д.е.н., доцент Мельник Л.М.
завідувач кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг, д.е.н., доцент Шерстюк Р.П.

Робоча програма розглянута та схвалена на засіданні кафедри управління інноваційною діяльністю та сферою послуг
Протокол від 25 серпня 2020 року № 1

Завідувач кафедри _____ Р.П. Шерстюк

Робоча програма розглянута та схвалена науково-методичною комісією факультету економіки та менеджменту
Протокол від 16 09 2020 року № 1

Секретар науково-методичної комісії _____ Л.Є. Гац

Гарант освітньої програми _____ Л.Я. Малюта

1. Структура навчальної дисципліни

Показник	Всього годин	
	Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Кількість кредитів/годин	4/120	4/120
Аудиторні заняття/годин	42	22
Самостійна робота/годин	78	98
Аудиторні заняття		
- лекції, годин	28	12
- практичні заняття, годин	14	10
Самостійна робота		
- опрацювання лекційного матеріалу, підготовка практичних занять	26	30
- опрацювання окремих розділів програми, які не виносяться на лекції	16	18
- виконання індивідуальних завдань	20	30
- підготовка та складання екзамену, реферату, тестування	16	20
Екзамен		

Частка годин самостійної роботи студента:
- денна форма навчання – 65%;
- заочна (дистанційна) форма навчання – 81,7%.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

2.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Екологічне управління підприємствами сфери послуг» є формування у майбутніх управлінців системи знань і практичних навичок для управління усією сукупністю впливів підприємства на навколишнє середовище з поступовим зниженням ступеня таких впливів шляхом економії сировини та енергії, мінімізації відходів і забруднень, забезпечення безпечних умов праці персоналу, оцінки ступеня екологічних ризиків і формування свідомого екологічного світогляду як необхідного атрибуту якісно нової ідеології управління підприємством.

2.2. Завдання навчальної дисципліни: освоєння методів оцінки зовнішнього середовища підприємства з екологічних позицій, аналізу функціонуючих систем менеджменту, оцінювання екологічної діяльності підприємств, формулювання екологічної політики, підготовки планів і розробки екологічних програм на підприємствах, впровадження систем екологічного менеджменту, оцінки їх результативності та ефективності.

За результатами вивчення дисципліни студент повинен продемонструвати такі результати навчання:

знати:

1) основи міжнародного та українського законодавства, що регулює діяльність у галузі екологічного управління;
2) основні вимоги стандарту ISO 14001 (ДСТУ ISO 14001) до систем екологічного управління;
3) основи планування і організації робіт зі створення систем екологічного управління на підприємствах сфери послуг;
4) поняття, значення та проблеми екологічного маркування;
5) перспективи екологічної політики вітчизняних підприємств;

вміти:

1) використовувати набуті навики та теоретичні знання з метою формулювання екологічної політики та екологічних цілей підприємства;
2) застосовувати абсолютні та відносні показники для аналізу вихідної екологічної ситуації (первісної екологічної оцінки) на підприємствах;
3) ідентифікувати пріоритетні екологічні аспекти діяльності підприємств сфери послуг;
4) обґрунтовувати комплексні екологічні завдання підприємства;
5) розробляти плани і програми практичної діяльності підприємств у системі екологічного управління.

3. Опис навчальної дисципліни

3.1. Лекційні заняття

№	Тема заняття та короткий зміст	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Теоретичні основи та нормативно-методична основа системи екологічного управління		
1	**Тема 1. Стратегія сталого розвитку як основа екологічного управління підприємствами** 1.1. Актуальність та причини виникнення ідей сталого розвитку 1.2. Поняття сталого розвитку 1.3. Місце і роль підприємства у реалізації концепції сталого розвитку 1.4. Індикатори сталого розвитку	2	1
2	**Тема 2. Сутність і значення екологічного управління** 2.1. Еволюція і формування системи екологічного управління (менеджменту) 2.2. Завдання і принципи екологічного управління підприємством 2.3. Основні напрямки екологічної діяльності підприємства та структура його екологічного менеджменту	2	1
3	**Тема 3. Нормативно-правова база екологічного управління** 3.1. Джерела екологічного права в Україні 3.2. Екологічна відповідальність за порушення природоохоронного законодавства 3.3. Міжнародне екологічне право	2	1
	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Інструменти екологічно зорієнтованого управління		
4	**Тема 4. Стандарти екологічного управління** 4.1. Британський стандарт BS 7750 в системі екологічного менеджменту 4.2. Схема екологічного менеджменту і аудиту EMAS 4.3. Серія міжнародних стандартів системи екологічного менеджменту ISO 14000	4	1,5
5	**Тема 5. Екологічне маркування** 5.1. Екологічна сертифікація як інструмент екологічного управління 5.2. Екологічне маркування 5.2.1. Сутність та критерії екологічного маркування 5.2.2. Типи екологічного маркування 5.2.3. Екологічний знак в Україні	2	1
6	**Тема 6. Екологічний аудит та експертиза** 6.1. Історія виникнення екологічного аудиту. Цілі і завдання 6.2. Основні види екологічного аудиту 6.3. Принципи, методи та об’єкти екологічного аудиту 6.4. Схема проведення екологічного аудиту 6.5. Екологічна експертиза як інструмент оцінювання антропогенного впливу на довкілля	2	1

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Організаційні основи та практичні методи екологічного управління підприємством			
7	**Тема 7. Система екологічного управління (менеджменту) підприємством** 7.1. Поняття системи екологічного менеджменту (СЕМ) та її роль у розвитку підприємства 7.2. Процес впровадження СЕМ 7.3. Витрати на впровадження СЕМ 7.4. Економічний ефект впровадження СЕМ	4	1,5
8	**Тема 8. Управління бізнес-процесами підприємства як умова ефективного екологічного управління** 8.1. Поняття бізнес-процесів підприємства 8.2. Індикатори ефективності екологічного управління підприємством 8.3. Методика економічного оцінювання стану бізнес-процесів на основі індикаторів екологічного управління	4	1,5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. Еколого-економічні аспекти функціонування підприємств. Екологічне оцінювання господарських рішень			
9	**Тема 9. Еколого-економічні аспекти функціонування підприємств** 9.1. Ресурсозбереження як чинник підвищення ефективності суспільного виробництва 9.2. Відходи як вторинні ресурси 9.3. Економічна ефективність технологій переробки твердих побутових та виробничих відходів (ТПВВ) 9.4. Утилізація відходів як один із шляхів екологізації виробництва 9.5. Способи утилізації побутових та виробничих відходів	2	1
10	**Тема 10. Оцінювання еколого-економічної ефективності діяльності підприємства** 10.1. Економічне регулювання екологічної діяльності 10.2. Екологічні платежі: поняття та види 10.3. Розрахунок екологічних платежів підприємства	4	1,5
	УСЬОГО годин:	28	12

3.2. Практичні заняття

№	Тема заняття та короткий зміст	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1	**Практичне заняття №1** *Тема*. Стратегія сталого розвитку як основа екологічного управління підприємств	2	1
2	**Практичне заняття №2** *Тема*. Екологічна відповідальність за порушення природоохоронного законодавства	2	1
3	**Практичне заняття №3** *Тема.* Стандарти екологічного управління	2	2
4	**Практичне заняття №4** *Тема.* Екологічне маркування та процедура екологічного аудиту	2	1
5	**Практичне заняття №5** *Тема:* Система екологічного управління (менеджменту) підприємства	2	2
6	**Практичне заняття №6** *Тема.* Управління бізнес-процесами підприємства як умова ефективного екологічного управління	2	2
7	**Практичне заняття №7** *Тема.* Оцінювання еколого-економічної ефективності діяльності підприємства	2	1
	УСЬОГО годин:	14	10

3.3. Самостійна робота

№	Найменування робіт	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1	Опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу	20	20
2	Опрацювання окремих розділів програми, які не виносяться на лекції	16	18
3	Опрацювання законодавчих та нормативних документів	6	10
3	Виконання індивідуальних завдань	20	30
4	Підготовка до проведення контрольних заходів (здача змістових модулів, іспитів) тощо.	16	20
	УСЬОГО годин:	78	98

4. Критерії оцінювання результатів навчання студентів

Форма підсумкового семестрового контролю – **залік**

Модуль 1		Модуль 2		Підсумковий контроль	Разом з дисципліни
Аудиторна та самостійна робота		Аудиторна та самостійна робота			
Теоретичний курс (тестування)	Практична робота	Теоретичний курс (тестування)	Практична робота		
20	**20**	**15**	**20**	**25**	**100**

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D	задовільно	
60-66	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

5. Навчально-методичне забезпечення

1. Мельник Л.М., Шерстюк Р.П. *Курс лекцій з дисципліни «Екологічне управління підприємствами сфери послуг» для студентів спеціальності «Готельно-ресторанна справа» усіх форм навчання* [Електронний ресурс]. Тернопіль: ТНТУ, 2019. Режим доступу: https://dl.tntu.edu.ua; ID курсу: 2069.

2. Мельник Л.М., Шерстюк Р.П. *Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Екологічне управління підприємствами сфери послуг» для студентів спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа*. Тернопіль: ТНТУ, 2019. 24 с.

6. Рекомендована література

Базова

1. Бобровський А.Л. *Екологічний менеджмент*: підручник. Суми Університетська книга 2009. 586 с.

2. *Екологічний менеджмент і аудит*: Навчальний посібник / С.М. Літвак, С.С. Рижков, В.А. Скороходов, І.Ю. Биков, Н.В. Гурець. К. ВД «Професіонал», 2005. 112 с.

3. Кирич Н.Б., Кінаш І.А., Погайдак О.Б. *Екологічний менеджмент: еколого-економічні засади раціонального природокористування*: навч.пос. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. 268 с.

4. Комарницький В.М., Шевченко В.І., Єлькін С.В. *Екологічне право України*: Навч. посіб. К. ЦУЛ 2006. 224 с.

5. Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М. *Екологічний менеджмент*: підручник. К.: «Академія», 2007. с. 432.

6. Мельник Л.М. *Забезпечення сталого розвитку промислових підприємств засобами управління бізнес-процесами: теорія, методологія, практика:* монографія. Тернопіль, ФОП Паляниця В.А., 2018. 367 с.

7. Садовенко А., Масловська Л., Середа В., Тимочко Т. *Сталий розвиток суспільства*: навчальний посібник. 2 вид. К.; 2011. 392 с.

8. *Словник – довідник з екології*: навч.-метод. посіб. / уклад. О.Г. Лановенко, О.О. Остапішина. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. С. 160.

9. *Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти*. Посібник / С.В. Берзіна, І.І. Яреськовська та ін. К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 134 с.

10. Хільчевський В.К., Забокрицька М.Р., Кравчинський Р.Л. *Екологічна стандартизація та запобігання впливу відходів на довкілля*. К.: ВПЦ «Київський університет». 2016. 192 с.

11. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Білявський Г.О. *Екологічне управління:* Підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. К. Либідь 2004. 432 с.

Нормативна

1. ДСТУ ISO 14001:2015 Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO14001:2015, IDT).

2. ДСТУ ISO 14004:2016 Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо запроваджування (ISO 14004:2016, IDT).

3. ДСТУ ISO 14005:2015 Системи екологічного управління. Настанови щодо поетапного запровадження системи екологічного управління, використовуючи оцінювання екологічних характеристик (ISO 14005:2010, IDT).

4. ДСТУ ISO 14006:2013 Системи екологічного управління. Настанови щодо запроваджування екологічного проектування (ISO 14006:2011, IDT).

5. ДСТУ ISO 14015:2005 Екологічне керування. Екологічне оцінювання виробничих об’єктів та організацій (ISO 14015:2001, IDT).

6. ДСТУ ISO 14020:2003 Екологічні маркування та декларації. Загальні принципи (ISO 14020:2000, IDT.).

7. ДСТУ ISO 14021:2016 Екологічні маркування та декларації. Екологічні самодекларації (екологічне маркування типу II) (ISO 14021:2016, IDT).

8. ДСТУ ISO 14024:2002 Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи (ISO 14024:1999, IDT).

9. ДСТУ ISO 14025:2008 Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III. Принципи та процеси (ISO 14025:2006, IDT).

10. ДСТУ ISO 14031:2016 Екологічне управління. Оцінювання екологічної дієвості. Настанови (ISO 14031:2013, IDT).

11. ДСТУ ISO/TR 14032:2004 Екологічне керування. Приклади оцінювання екологічної характеристики (ISO/TR14032:1999, IDT).

12. ДСТУ ISO/TS 14033:2016 Екологічне управління. Кількісна екологічна інформація. Настанови та приклади (ISO/TS 14033:2012, IDT).

13. ДСТУ ISO 14040:2013 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Принципи та структура (ISO14040:2006, IDT).

14. ДСТУ ISO 14041:2004 Екологічне керування оцінювання життєвого циклу. Визначання цілі і сфери застосування та аналізування інвентаризації (ISO 14041:1998, IDT).

15. ДСТУ ISO 14044:2013 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Вимоги та настанови (ISO14044:2006, IDT).

16. ДСТУ ISO 14045:2016 Екологічне управління. Оцінювання екологічної ефективності продуктивних систем. Принципи, вимоги та настанови (ISO 14045:2012, IDT).

17. ДСТУ ISO/TR 14047:2016 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Приклади застосування ISO 14044 до ситуацій оцінювання впливу життєвого циклу (ISO/TR 14047:2012, IDT).

18. ДСТУ-П ISO/TS 14048:2013 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Формат документування даних (ISO/TS 14048:2002, IDT).

19. ДСТУ ISO/TR 14049:2016 Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Ілюстративні приклади застосування ISO 14044 для визначення цілі, сфери застосування та інвентаризаційного аналізування (ISO/ TR 14049:2012,

IDT).

20. ДСТУ ISO 14050:2016 Екологічне керування. Словник термінів (ISO 14050:2009, IDT).

21. ДСТУ ISO 14051:2015 Екологічне управління. Обліковування витрат, пов`язаних із матеріальними потоками. Загальні принципи та структура (ISO 14051:2011, IDT).

22. ДСТУ ISO/TR 14062:2006. Екологічне керування. Враховування екологічних аспектів під час проектування та розробляння продукції (ISO/TR 14062:2002, IDT).

23. ДСТУ ISO 14063:2008 Екологічне управління. Обмінювання екологічною інформацією. Настанови та приклади (ISO 14063:2006, IDT).

24. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII станом на 15.11.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12.

25. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 № 1862-IV станом на 15.11.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1862-15.

Допоміжна

1. Андрушків Б.М. *Основи організації підприємницької діяльності або абетка для підприємця*: навчальний посібник [реком. Міністерством освіти і науки України] / Б.М. Андрушків, Ю.Я. Вовк, В.В. Гецько, П.Д. Дудкін, Н.Б. Кирич, О.Б. Погайдак, І.І. Стойко. Тернопіль: Вид. ТНТУ. 2010. 300 с. (лист МОН №1.4/18-Г-783 від 25.03.10р.).

2. *Екологічний менеджмент*: Зб. наук. пр. / За ред. В.А. Гайченка. К.: МАУП, 2006. 266 с.

3. Лук'янихін В.О. *Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком*: Монографія. Суми: ВТД «Університет. кн.», 2002. 314 с.

4. Шапоренко О.І. *Екологічний менеджмент*. Донецьк: вид-во Норд-Прес, 2004. 312 с.

7. Інформаційні ресурси

1. Всеукраїнська екологічна ліга. Режим доступу: http://www.ecoleague.net.
2. Екоклуб «Зелена хвиля». Режим доступу: http://ecoclub.kiev.ua.
3. Екологічні новини. Режим доступу: http://greenhome.com.ua.
4. Еколого-гуманітарне об'єднання «Зелений світ». Режим доступу: http://www.greenworld.org.ua.
5. Український екологічний портал. Режим доступу: http://www.ecoport.org.ua.
6. Міжнародний, суспільно-політичний тижневик «Дзеркало тижня». Режим доступу: http://dt.ua.
7. Статистичні дані підприємств усіх галузей економіки, які діють на теренах Тернопільської області. Режим доступу: http://www.ternstat.tim.net.ua.

8. Державна служба статистики. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

8. Зміни та доповнення до робочої програми навчальної дисципліни

№	Зміст внесених змін (доповнень)	Дата і № протоколу засідання кафедри	Примітки